

Kamil Kopera

Goldmanowie - o ludziach otrzymujących pomoc od Ulmów

Ponad dwustuletnie współistnienie w Markowej wspólnot katolickiej i żydowskiej spowodowało powstanie więzi sąsiedzkich i towarzyskich pomiędzy ich członkami.

Jeden z uratowanych markowskich Żydów, Aaron Bezem (Weltz), w latach 90. XX wspominał, że więzy znajomości i zaufanie pomiędzy jego rodziną a rodziną Szylarów (która go uratowała) trwały od dziesięcioleci. Świadczy o tym m.in. fakt, że w 1914 r. jego rodzina powierzyła Szylarom *Sefertojre* (jid. zwoje Tory). Działanie to miało ocalić ten bezcenny element życia żydowskiego od Rosjan którzy w czasie I wojny światowej zajmowali Galicję a opowieści o ich antysemityzmie były szeroko rozpowszechnione.

Zwoje Tory ukryte wówczas przez Szylarów znajdowały się domu modlitwy w centrum wsi. Należał on do jednej z najstarszych markowskich rodzin żydowskich - Goldmanów. Nestorem rodu był Baruch Goldman (ur. ok. 1835, zm. około 1898) we wsi zwany Borkiem. Jego dzieci zakładały rodziny poza wsią. Najstarszym z nich był Mechel (ur. ok 1857 r.) który ożenił się z Chaną Rosengarten z Mrowli i zamieszkał w Jaworniku Polskim a następnie

przeniósł się do Hadli Kańczuckich. W 1883 r. urodził się tam jego drugi syn - Saul. Mechel wraz z rodziną wrócił do Markowej około 1889 r. i przez ponad 20 pracował jako handlarz wychowując swoje najmłodsze dzieci. Na przełomie wieków jego rodzina znana była we wsi jako "Mechle" zgodnie ze zwyczajem tworzenia przezwisk rodzin od imienia głowy rodu. Około 1912 r. Mechel i Chana wyjechali do Rzeszowa - do swego najstarszego syna. W tym czasie Saul już mieszkał poza Markową - ożenił się z Gołą Sauer i zamieszkał w Łańcucie. Tam urodzili się jego synowie: Baruch (ur. 27 X 1911 r.), Mechel (15 IX 1912 r.), Joachim (28 XI 1919 r.) i Mojżesz (Moses) Feiweł (19 XII 1921 r.). Saul wraz z teściem, Abe Sauerem, prowadzili rzeźnię i skupowali bydło w okolicznych wioskach. Jedną z nich była oczywiście Markowa - stąd markowianie pamiętali ich wizyty w latach 30. Zgodnie z tradycją rodzinę Saula zwano wówczas w okolicy "Szalami" (pojawia się też zapis "Chol"). Ich wizyty miały również przyczyny osobiste - we wsi mieszkali ich krewni, w tym ciotka Saula - Miriam (zwana Manią/Marią). Mieszkała ona z rodziną w siedzibie rodu Goldmanów, którego pomieszczenie służyło jako miejsce modlitwy i w którym przechowywano zwoje Tory - ten sam o którym wspominał po latach syn Miriam - Aaron.

Niedaleko od domu rodu Barucha Goldmana mieszkała rodzina jego dalekiego krewnego - Chaima Hersza Goldmana. W 1907 r. ożenił się on z pochodzącą z Gaci Ettel Riesenbach. W Markowej urodziły się ich dzieci: Lea (1.07.1907 r.), Jakub, Golda Genia (24.01.1913), Chana i Matylda. Lea poślubiła w 1932 r. Abrahama Didnera i wychowywała z nim w Markowej

trójkę dzieci: Becaela, Izzaka Herscha i Reiszel. Jej młodsza siostra wyszła za mąż za Feiwela Grunfelda. Jej córka również otrzymała imię wywodzące się od biblijnej Racheli - Reszla.

Od sierpnia 1942 r. Żydzi w powiecie jarosławskim by przetrwać musieli się ukrywać. W Łańcucie już w pierwszych tygodniach po "wysiedleniu" Niemcy znaleźli i zamordowali żonę Saula - Goldę. Zginęła również cała rodzina Lei i Goldy - rodzice, rodzeństwo i dzieci. Ocalała tylko córka jednej z kobiet. One same zwróciły się o pomoc do ludzi których znały z rodzinnej wsi - do Wiktorii i Józefa Ulmów. Łączyło je też więcej niż sama miejscowość urodzenia. Lea, Gołda i Wiktoria znały się - mieszkały niedaleko siebie, były rówieśniczkami, w tym samym okresie wychodziły za mąż, rodziły i wychowywały dzieci.

We wsi, w której przez lata mieszkał, szukał pomocy również Saul Goldman i jego synowie. Zakładał on, że może liczyć na pomoc jako, że w Markowej ukrywała się już jego ciotka, Miriam, wraz z rodziną. Ostatecznie on również znalazł schronienie w domu Ulmów.

24.03.1944 r. Saul Goldman i jego synowie: Baruch, Mechel, Joachim i Mojżesz Feiwel oraz Lea Didner i Gołda Grunfeld wraz z córką jednej z kobiet zostały zamordowane wraz z rodziną Ulmów. Żydowskie ofiary zbrodni pochowano przy domu a w 1947 r. ich szczątki zostały przeniesione do wciąż nieoznaczonej mogiły zbiorowej na Cmentarz Wojenny Ofiar Hitleryzmu w Jagielle-Niechciałkach.

Kamil Kopera

Kamil Kopera, historyk, Instytut Solidarności i Męstwa im. Witolda Pileckiego. W latach 2017-2021 specjalista ds. badań i dokumentacji Muzeum Polaków Ratujących Żydów podczas II wojny światowej im. Rodziny Ulmów w Markowej. Autor książki „Losy Żydów z Markowej” będącej uzupełnieniem luk w dotychczasowej wiedzy o historii walki o przetrwanie Żydów związanych z Markową.